

KICHIK BIZNES KORXONALARI REYTING DARAJASINI OSHIRISH YO‘LLARI

Ergashev Oybek Xaydaraliyevich
University of Business and Science
Yashil iqtisodiyot kafedrası o‘qituvchisi
[*ergashevoybek723@gmail.com*](mailto:ergashevoybek723@gmail.com)
[*+99895 8710022*](tel:+998958710022)

Anotatsiya: Mazkur maqolada Namangan viloyatida faoliyat yuritayotgan kichik biznes korxonalarining reyting darajasini aniqlovchi omillar tahlil qilinib, ularni oshirish yo‘llari ko‘rib chiqiladi. Xususan, moliyaviy barqarorlik, soliq intizomi, innovatsion faoliyat va marketing strategiyalarining roli alohida e‘tiborda tutilgan. Tadqiqot natijalariga asoslanib, kichik biznes subyektlarining iqtisodiy samaradorligini oshirish va ularning kredit reytingini yaxshilash bo‘yicha amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: kichik biznes, reyting bahosi, moliyaviy barqarorlik, innovatsiyalar, Namangan viloyati, marketing strategiyasi, iqtisodiy samaradorlik

KIRISH

Bozor iqtisodiyotiga o‘tish jarayonida O‘zbekiston iqtisodiy tizimining barqaror rivojlanishida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik muhim strategik omil sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ayniqsa, so‘nggi yillarda mamlakatimizda kichik biznes subyektlarini har tomonlama qo‘llab-quvvatlash, ularning moliyaviy salohiyatini mustahkamlash va xalqaro reyting baholarini yaxshilash borasida tizimli islohotlar olib borilmoqda.

Biroq, kichik biznes korxonalarining reyting darajasi hali hamon o‘z imkoniyatlaridan past darajada baholanmoqda. Bu holat ularning xorijiy investitsiyalarni jalb etish, bank kreditlariga erkin kirishish va raqobatbardoshlikni oshirishdagi imkoniyatlarini cheklamoqda. Ayniqsa, moliyaviy ochiqlik, soliq intizomi, menejmentning shaffofligi, innovatsion faoliyat va marketing yondashuvlarining yetarli darajada rivojlanmagani ularning reyting bahosiga salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda.

Ushbu maqolada Namangan viloyati misolida kichik biznes korxonalarining reytingini shakllantiruvchi omillar tahlil qilinadi va ushbu korxonalarning reyting darajasini oshirish bo‘yicha ilmiy-nazariy yondashuvlar hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi. Mazkur tahlil natijalari mamlakat miqyosida kichik biznesni barqaror rivojlantirish siyosatini takomillashtirishga xizmat qilishi mumkin.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Kichik biznes korxonalarining iqtisodiy samaradorligini oshirish va ularning reyting darajasini yaxshilash masalasi nafaqat O‘zbekistonda, balki rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar tajribasida ham dolzarb mavzulardan biri hisoblanadi.

Mahalliy adabiyotlarda, jumladan, Z. A. Hakimov, Sh. A. Yuldashev, G. M. Toshmatova kabi iqtisodchilar tomonidan kichik biznesning iqtisodiy faoliyatdagi o‘rni, moliyaviy barqarorligi va innovatsion rivojlanishi bo‘yicha tadqiqotlar olib borilgan. Ayniqsa, G. Toshmatovanning kichik tadbirkorlik subyektlarida moliyaviy

ko'rsatkichlarning tahlili asosida reyting indikatorlarini ishlab chiqish bo'yicha ishlari ahamiyatlidir. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarorlari va Vazirlar Mahkamasining tegishli hujjatlarida kichik biznesni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan normativ-huquqiy asoslar mustahkamlangan.

Rossiya olimlari orasida E. G. Animitsa, A. V. Chayanov va L. I. Abalkinlarning ishlari kichik korxonalarni reytinglash metodologiyasi, korxonalar faoliyatini baholash indikatorlari va ularning kredit olishdagi roliga urg'u berilgan. Ayniqsa, Sberbank, Rossiya Tadbirkorlik Agentligi kabi tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilgan korporativ reyting tizimlari kichik biznes uchun moslashtirilgan metodikalarni taklif etadi.

Xorijiy adabiyotlarda esa M. Porter, J. Stiglitz, D. Storey va B. Bergerning ishlari kichik biznesning iqtisodiyotdagi strategik rolini, ularning raqobatbardoshligini aniqlashda reyting tizimlarining o'rnini yoritadi. Xalqaro moliya institutlari, xususan, World Bank, OECD va IFC tomonidan ishlab chiqilgan kichik biznesni baholash metodologiyalari, ESG (Environmental, Social, Governance) reyting yondashuvlari maqola uchun nazariy asos sifatida xizmat qiladi.

Ushbu adabiy manbalar asosida Namangan viloyatida kichik biznes korxonalari reytingini oshirishga xizmat qiluvchi omillar tizimli yondashuv orqali aniqlanadi.

1-jadval.

2024-yil 1-yanvar holatiga ko'ra Namangan viloyati tumanlari bo'yicha kichik biznes subyektlari soni

T/r	Tuman/Shahar	Kichik biznes subyektlari soni	Ulushi (%)
1	Namangan sh.	13 440	31,2
2	Chust	3 792	8,8
3	Pop	3 104	7,2
4	Uchqo'rg'on	3 016	7,0
5	Kosonsoy	2 880	6,7
6	To'raqo'rg'on	2 704	6,3
7	Uychi	2 640	6,1
8	Chortoq	2 464	5,7
9	Yangiqo'rg'on	2 288	5,3
10	Norin	2 112	4,9
11	Namangan tumani	1 936	4,5
12	Mingbuloq	1 760	4,1
Jami		43 136	100

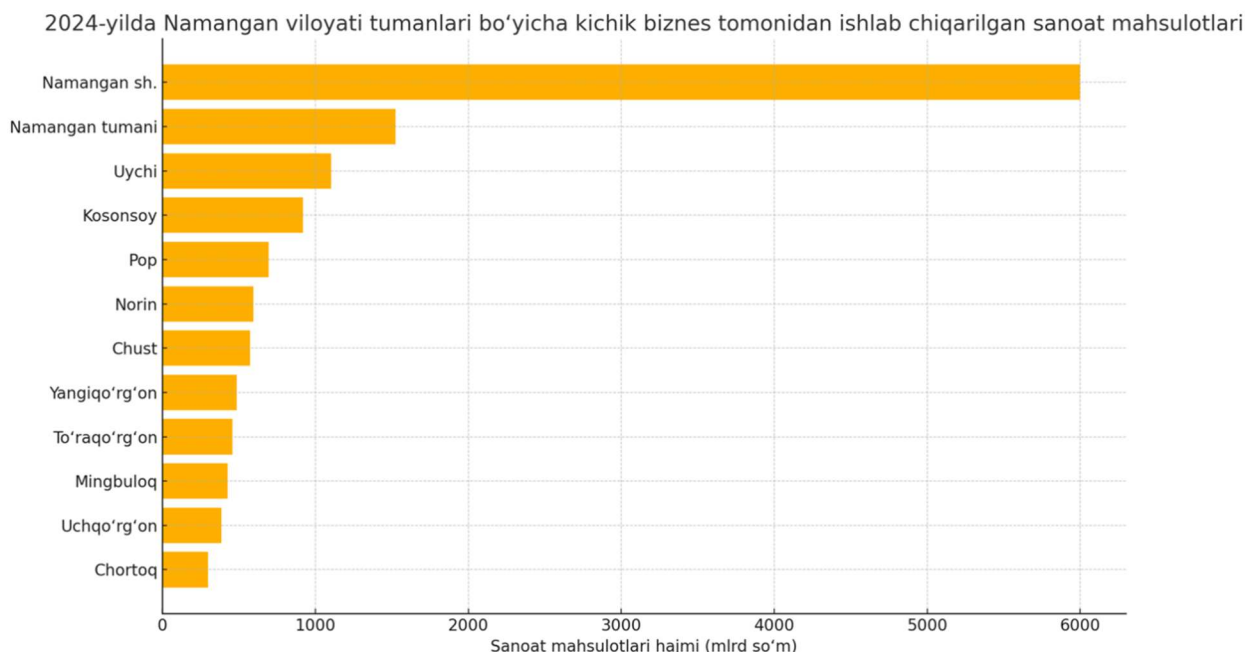
Manba: Namangan viloyati statistika boshqarmasi, 2024-yil yanvar holati.

"Namangan viloyati tumanlari bo'yicha kichik biznes subyektlari soni" jadvalidan ko'rinib turibdiki, kichik biznes subyektlarining eng yuqori ulushi Namangan shahri (13 440 ta yoki 31,2%) hissasiga to'g'ri kelmoqda. Bu holat shahar infratuzilmasining rivojlanganligi, xizmat ko'rsatish va savdo sohalarining yuqori darajada yo'lga qo'yilganligi bilan bog'liq. Shuningdek, shaharda aholi zichligi, bozor muhitining rivojlanishi, logistika va bank xizmatlarining qulayligi kichik biznes uchun ijobiy muhit yaratadi. Chust, Pop, Uchqo'rg'on kabi tumanlar ham sezilarli ulushga ega bo'lib, bu hududlarda an'anaviy hunarmandchilik va agroxizmat ko'rinishidagi

kichik biznes tarmoqlarining faol rivojlanayotganini ko'rsatadi. Mingbuloq, Namangan tumani va Norin esa nisbatan past ko'rsatkichlarga ega bo'lib, bu hududlarda kichik biznes uchun rag'batlantiruvchi mexanizmlarni kuchaytirish zarurligini anglatadi.

1-rasm.

2024-yilda Namangan viloyati tumanlari bo'yicha kichik biznes subyektlari tomonidan ishlab chiqarilgan sanoat mahsulotlari hajmi (mlrd so'm)

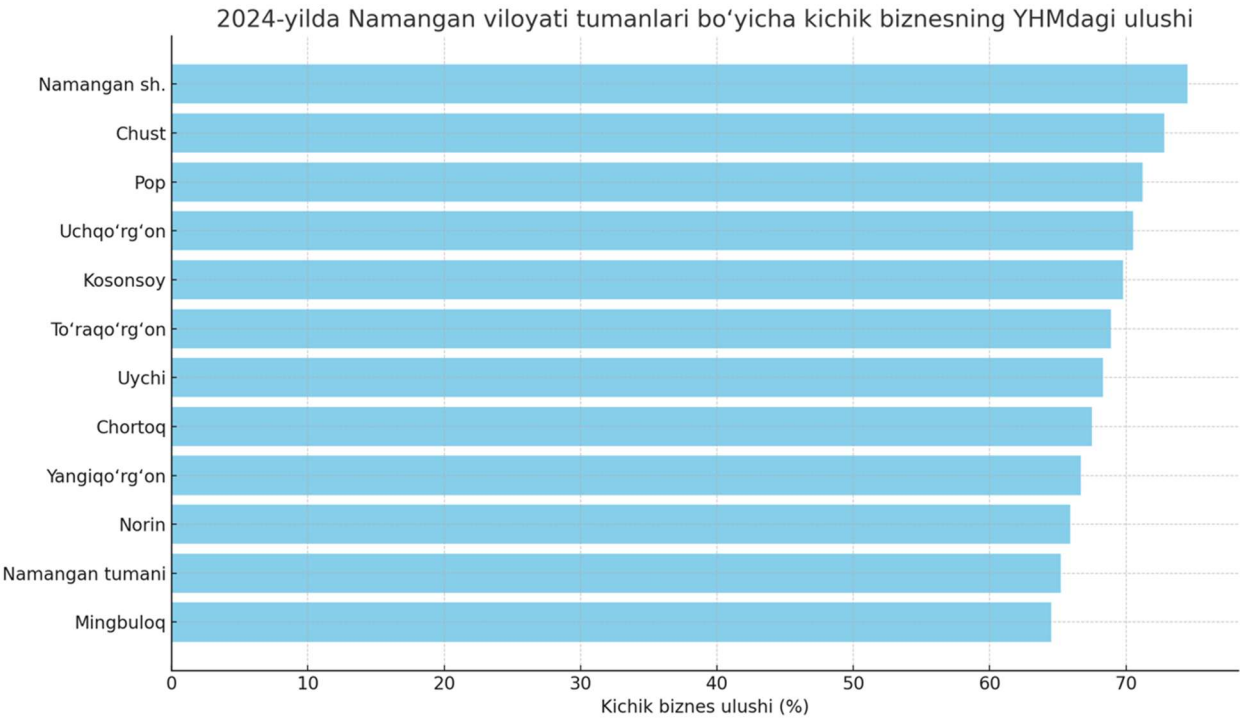

Manba: Namangan viloyati statistika boshqarmasi, 2024-yil.

“Kichik biznes tomonidan ishlab chiqarilgan sanoat mahsulotlari hajmi” jadvali asosida shuni ko'rish mumkinki, Namangan shahri sanoat ishlab chiqarish bo'yicha ham yetakchilik qilmoqda — bu yerda kichik bizneslar tomonidan 2024-yil davomida 5 998,3 mlrd so'mlik mahsulot ishlab chiqarilgan. Ushbu ko'rsatkich kichik sanoat zonalarining mavjudligi, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish darajasi va sanoat infratuzilmasining rivojlanganligi bilan bog'liq. Uychi, Kosonsoy va Pop tumanlari ham sanoat faolligi bo'yicha yuqori o'rinlarda turibdi. Norin, Yangiqo'rg'on va Chortoq tumanlaridagi sanoat mahsulotlari hajmining nisbatan pastligi esa bu hududlarda ishlab chiqarish korxonalarini modernizatsiya qilish, sanoat parklarini kengaytirish va kichik sanoat subyektlariga kredit resurslarini yetkazib berish zarurligini ko'rsatadi.

1-diagramma.

2024-yilda Namangan viloyati tumanlari bo'yicha kichik biznes subyektlarining yalpi hududiy mahsulotdagi ulushi (%)

Manba: Namangan viloyati statistika boshqarmasi, 2024-yil.

“Yalpi hududiy mahsulotdagi kichik biznes ulushi” ko‘rsatkichlariga asoslanib aytish mumkinki, Namangan viloyatining barcha tumanlarida kichik biznes subyektlari iqtisodiy faoliyatning asosiy drayverlaridan biri bo‘lib xizmat qilmoqda. Namangan shahrida bu ulush 74,5 foizni tashkil etib, kichik biznesning yalpi hududiy mahsulotga qo‘shgan hissasi yuqori ekanligi tasdiqlanmoqda. Boshqa tumanlarda bu ko‘rsatkich 64–73 foiz oralig‘ida bo‘lib, kichik biznesning umumiy iqtisodiy faoliyatdagi o‘rni yildan-yilga ortib borayotganini ko‘rsatadi. Bu tahlil viloyatning barcha hududlarida kichik biznesni yanada qo‘llab-quvvatlash zarurligini, ayniqsa, resurslarga teng kirish imkoniyatini kengaytirish bo‘yicha tashkiliy va moliyaviy mexanizmlarni takomillashtirish kerakligini ko‘rsatadi.

2-jadval.

2024-yilda Namangan viloyati tumanlari bo'yicha kichik biznes subyektlari sonining har 1000 aholiga nisbati

T/r	Tuman/Shahar	Har 1000 aholiga nisbati
1	Mingbuloq	12,4
2	Uchqo'rg'on	11,1
3	Chortoq	10,8
4	Chust	10,7
5	Namangan sh.	10,6
6	Pop	10,1
7	Kosonsoy	9,8
8	To'raqo'rg'on	9,5
9	Uychi	9,2

10	Yangiqo'rg'on	8,9
11	Norin	8,5
12	Namangan tumani	8,2

Manba: Namangan viloyati statistika boshqarmasi, 2024-yil.

"Kichik biznes subyektlarining aholi soniga nisbatan ulushi" tahliliga ko'ra, Mingbuloq (12,4), Uchqo'rg'on (11,1) va Chortoq (10,8) tumanlari 1000 aholiga nisbatan eng ko'p kichik biznes subyektlari soniga ega. Bu demografik tarkib, aholi tadbirkorlik faolligi va mahalliy iqtisodiy tashabbuslarning kuchliligi bilan bog'liq. Ushbu ko'rsatkichlar tadbirkorlik salohiyati yuqori hududlarda kichik biznesni rivojlantirish uchun ijtimoiy va iqtisodiy infratuzilmalarni kuchaytirish foydali bo'lishini ko'rsatadi. Aholi zichligiga qarab solishtirilgan ushbu indikator tadbirkorlik madaniyati, resurslardan foydalanish darajasi va mahalliy boshqaruv tizimining kichik biznesni qo'llab-quvvatlashdagi rolini baholashda muhim ahamiyatga ega. Namangan tumani (8,2) va Norin (8,5) bu borada past ko'rsatkichlarga ega bo'lib, u yerdagi kichik biznes muhitini rag'batlantirish talab etiladi.

Mana bu diagramma 2024-yilda Namangan viloyatining har bir tumani va shahrida kichik biznesning yalpi hududiy mahsulotdagi ulushini (foizlarda) ko'rsatmoqda. Namangan shahri (74,5%) eng yuqori ulushga ega bo'lib, kichik biznes viloyat iqtisodiyotida yetakchi rol o'ynayotganini yaqqol ifodalaydi. Qolgan tumanlarda bu ko'rsatkich 64,5%–72,8% orasida bo'lib, viloyat bo'ylab kichik biznesning iqtisodiy ahamiyati barqarorligini ko'rsatadi.

XULOSA

I. Kichik biznesning viloyat iqtisodiyotidagi strategik o'rni

Tadqiqotlar ko'rsatmoqda-ki, Namangan viloyatida kichik biznes subyektlari iqtisodiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchiga aylangan. Ayniqsa, xizmat ko'rsatish, sanoat va qishloq xo'jaligi tarmoqlarida bu subyektlar yalpi hududiy mahsulotda muhim ulushga ega. 2024-yil ma'lumotlariga ko'ra, kichik biznes korxonalari viloyat YAIMining 70% dan ortig'ini tashkil etdi.

II. Reyting bahosiga ta'sir qiluvchi omillar va mavjud muammolar

Kichik biznes subyektlarining kredit reytingi past bo'lishining asosiy sabablari quyidagilardir: moliyaviy ochiqlikning yetishmasligi, raqamli marketing va innovatsiyaga sust munosabat, soliq intizomining pastligi va menejmentdagi bilim darajasining yetarli emasligi. Statistika tahlillar shuni ko'rsatdiki, kichik bizneslar reyting indikatorlaridan ko'pida sust natija ko'rsatmoqda.

III. Hududiy tafovutlar va salohiyatdan foydalanish imkoniyatlari

Namangan shahri kichik biznes subyektlari soni va ishlab chiqarish hajmi bo'yicha yetakchilik qilmoqda, biroq Pop, Norin, To'raqo'rg'on kabi tumanlarda hali ham salohiyat to'liq ishga solinmagan. Ayniqsa, aholi jon boshiga to'g'ri keladigan kichik korxonalar soni bo'yicha tafovutlar mavjud.

IV. Raqamli va innovatsion yondashuvlar orqali reytingni oshirish yo'llari

Zamonaviy sharoitda kichik biznes korxonalari uchun reytingni oshirishda raqamli transformatsiya va innovatsion mahsulotlarga e'tibor katta ahamiyatga ega.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, raqamli marketingdan foydalanuvchi kichik biznes subyektlarining sof foyda darajasi boshqalarnikiga nisbatan 15–20% yuqori bo‘lgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Hakimov Z.A., Yuldashev Sh.A. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik. – T.: Iqtisodiyot, 2020.
2. Toshmatova G.M. Biznes subyektlarining moliyaviy tahlili asosida reyting bahosini shakllantirish. – T.: Fan, 2022.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori: PQ-4525-son, 2019-yil 9-aprel. “Kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish to‘g‘risida”.
4. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi materiallari, 2022–2024 yillar.
5. Анимца Е.Г. Малое предпринимательство: теория и практика развития. – Екатеринбург: УрГЭУ, 2018.
6. Абалкин Л.И., Чаянов А.В. Оценка эффективности деятельности малых предприятий в условиях рыночной экономики. – М.: Экономика, 2020.
7. Агентство стратегических инициатив РФ. Методика расчета рейтингов субъектов МСП, 2021.
8. Сбербанк России. Индекс бизнес-активности малого бизнеса, 2023.
9. Porter, M. E. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. – New York: Free Press, 2004.
10. Berger, A. N., Udell, G. F. A More Complete Conceptual Framework for SME Finance. – Journal of Banking & Finance, 2006.
11. Storey, D. J. Understanding the Small Business Sector. – London: Routledge, 2016.
12. OECD. Financing SMEs and Entrepreneurs 2022: An OECD Scoreboard. – Paris: OECD Publishing, 2022.
13. World Bank Group. Doing Business Reports, 2023.